

Розділ I

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВА

УДК: 008.001+008(091)+069+069.4+930.25+02

С.Б. РУДЕНКО

Про поняття «пам'яtkознавство» та «пам'яtkознавчі дисципліни»

На сучасному етапі пам'яtkознавці демонструють небачену продуктивність схоластичних досліджень, що є, переважно, колекціонуванням висловлювань інших авторів, або доповнення цієї колекції якимось новим «теоретичним баченням». Як наслідок, спостерігається прогресуючий розрив теорії та практики пам'яtkознавства.

С.Б. Руденко протягом дев'яти років здійснював копітку роботу з узгодження теорії з реальністю, досліджуючи такі фундаментальні поняття як «пам'ятка», «духрома пам'ятка», «нерухома пам'ятка», «музейна пам'ятка», «архівна пам'ятка», «бібліотечна пам'ятка». Результати досліджень були неодноразово доведені до відома українського наукового співтовариства. Оскільки у відповідь не було висловлено принципових зауважень – можна говорити про визнання парадигми С.Б. Руденка.

Ключові слова: пам'ятка, історико-культурні цінності, пам'яtkознавство, пам'яtkознавчі дисципліни, музеєзнавство, музеологія, архівне пам'яtkознавство, бібліотечне пам'яtkознавство, музейна пам'ятка, архівна пам'ятка, бібліотечна пам'ятка.

Галузь суспільного життя, пов'язана із пам'ятками, незважаючи на реальні загрози для збереження історико-культурних цінностей в нашій державі, демонструє небачену продуктивність теоретичних досліджень, що знаходить свій вияв у збільшенні кількості відповідних наукових праць. Процес дослідження фундаментальних засад наук, пов'язаних із пам'ятками, на жаль, зводиться до: або колекціонування висловлювань інших авторів, або доповнення цієї колекції якимось новим «теоретичним баченням». Думка дослідників тупіє на місці. Це не дозволяє чітко окреслити предмет і напрями діяльності в рамках пам'яtkознавства як наукової та навчальної дисципліни, практичної роботи у сфері охорони і використання пам'яток. Зрештою, незважаючи

на значну кількість теоретичних робіт, спостерігається прогресуючий розрив пам'яткознавства із конкретними галузями суспільної діяльності. Все це зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

У різний час проблемами конституювання пам'яткознавчих дисциплін розглядалися у працях різних авторів. Аналізуючи проблему наукового дослідження пам'яток (1986–1990), П.В. Боярський розглядав конституювання пам'яткознавства в контексті диференціаційно-інтеграційних процесів у науці, в результаті яких нові галузі знань виникають на «стиках» уже існуючих дисциплін [3, с. 9].

С.З. Заремба, який у своїх працях 1991–2002 років, зазначав, що «на сьогодні <...> пам'яткознавство розглядається в комплексі багатьох наук та допоміжних (спеціальних) історичних дисциплін» [9, с. 14]. «Завдання пам'яткознавства тісно переплітаються з історичним краєзнавством, джерелознавством, археологією, сфрагістикою, нумізматикою, геральдикою, історією архітектури, етнографією, музеєзнавством, книгознавством, архівознавством, бібліотекознавством» [8, с. 5].

Дослідник С.І. Кот у статті «Теоретичні проблеми пам'яткознавства» (2007) дійшов висновку, що пам'яткознавство еволюціонувало із напрямку досліджень (дослідницької області) до повноцінної «спеціальної наукової дисципліни» і належить до «міжгалузевих (міждисциплінарних) наукових дисциплін» [14].

Зазначені дослідники правильно звернули увагу на відмінність між поняттями «пам'ятка» та «історичне джерело» (П.В. Боярський), на те, що пам'яткознавство має тісні зв'язки з історичною наукою, хоча й не обмежується її сферою (С.З. Заремба); на те, що пам'яткознавство не є допоміжною історичною дисципліною (С.І. Кот), проте зв'язки пам'яткознавства у системі наук так і не були окреслені. Вони не звернули увагу на ту обставину, що науки, пов'язані з пам'ятками, поділяються на: 1) наукові галузі, для яких пам'ятки виступають як складові *джерельної бази* (наприклад, історія, археологія, мистецтвознавство тощо); 2) наукові галузі, для яких пам'ятки є *об'єктом дослідження*. Оскільки зазначена обставина досі не була врахована, коло наук, безпосередньо пов'язаних із пам'ятками, так і не було окреслене. Залишивши осторонь науки для яких пам'ятка є складовою джерельної бази, зосередимо увагу на дисциплінах, об'єктом яких виступають матеріальні історико-культурні цінності.

Отже, ця стаття має на меті з'ясувати особливості використання поняття «пам'яткознавство» для позначення сфери наукового пізнання.

Для досягнення поставленої мети необхідно:

- З'ясувати змісту поняття «пам'ятка».
- Класифікувати історико-культурні цінності.
- Визначити напрями соціокультурного використання пам'яток.

- З'ясувати зв'язки між пам'яткознавчими дисциплінами та визначити їхні предметно-об'єктні області.

З кінця ХХ ст. активно розробляються різні термінологічні аспекти поняття «пам'ятка». В науковому обігу активно використовується термін «пам'ятка історії та культури». Одна із проблем, пов'язаних із даним терміном, полягає у різному розумінням понять «історія» та «культура», а, точніше, у їхньому протиставленні. Вказана проблема була висвітлена у працях С.І. Кота [13, 14], В.І. Акуленка [1], С.З. Заремби [7, 8], Л.О. Гріффена [4, 5] й інших.

З точки зору В.І. Акуленка, поняття «культура» є досить широким за змістом, в результаті чого недоцільним є його доповнення поняттям «історія», тому слід використовувати термін «пам'ятка культури». На думку Л.О. Гріффена, культурний та історичний процеси можна відобразити у вигляді схеми [4, с. 47], відповідно до якої матеріальний об'єкт можна розглядати як пам'ятку культури в тому випадку, коли він посідає певне місце в «логічній і часовій послідовності, що відображає закономірності розвитку певного напрямку розвитку даного явища культури, втіленого в послідовний ряд матеріальних об'єктів, котрі знаходяться у певному причинно-наслідковому зв'язку» [4, с. 47]. Вчений зазначає, що явища культури, які відображають пам'ятки, можуть утворювати відношення «випадкового», «факультативного» характеру, що ускладнює ідентифікацію об'єкта як пам'ятки культури, тому, в даному випадку, мова йде про пам'ятку історії [4, с. 48]. Разом із тим, науковець зауважує, що «той самий об'єкт може виступати пам'яткою як історії, так і культури (хоча він може бути й в одній «іпостасі»)» [5, с. 42].

На думку С.І. Кота, терміни «історія» та «культура» позначають різні, проте пов'язані поняття. Обґрунтовуючи доцільність терміну «пам'ятка історії та культури», він вважав, що не кожен факт історії може бути втілений у матеріальному продукті культури, тому вважав, що слід розрізняти пам'ятки історії та пам'ятки культури, при тому, що пам'ятки можуть одночасно належати і до історії, і до культури. Погляди С.З. Заремби щодо зазначеної наукової проблеми збіглися з поглядами С.І. Кота. Тракткування поняття культури у С.І. Кота є розпливчатим і фактично зводиться до розуміння культури як «сукупності матеріальних та духовних цінностей» [14, с. 36], яка виступає у «предметно-речовій» формі та у «вигляді знакових систем», до яких дослідник відніс мистецтво, мову та науку [14, с. 36]. При цьому, незрозуміло, на чому ґрунтується вчений, зводячи культуру до сфери мистецтва, науки та знакового втілення інформації. Формально констатуючи єдність «культурно-історичного розвитку суспільства» [13, с. 27], С.І. Кот підміняє поняття історії та культури поняттями історичної науки та історії культури, доводячи несумісність їх предметів, а значить і відмінності відповідних понять.

Друга проблема, пов'язана із терміном «пам'ятки історії та культури», полягає у двійчості його змісту [21]. Зазначений термін використовується для позначення матеріальної історико-культурної спадщини в цілому (рухомою та нерухомою), а з іншого – як синонім нерухомих пам'яток. Відповідно до Закону УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» (1978) термін «пам'ятками історії та культури» об'єднує рухому та нерукому історико-культурну спадщину. Разом з цим, на практиці означений термін досить часто пов'язувався лише із сферою нерухомої історико-культурної спадщини [21].

Автором цієї статті було опубліковано низку статей, присвячених терміносистемі поняття пам'ятки [21, 22], в яких було обґрунтовано недоцільність застосування терміну «пам'ятка історії та культури» та похідних від нього. Натомість як найбільш влучний розглядається термін «**історико-культурна пам'ятка**» (його синонім – «**історико-культурна цінність**»). На нашу думку, зазначеному терміну можна дати наступну дефініцію: *зафіксоване у формі застиглої предметності герменевтичне (науково-інтерпретаційне) автентичне джерело соціально значимої інформації, істотної для перебігу історико-культурного процесу* [18].

Вихідним положенням природної класифікації пам'яток є їхній розподіл на рухомі та нерухомі. Мобільні об'єкти в процесі свого використання набувають різних зв'язків у об'єктивній реальності, які є досить гнучкими і можуть змінюватися. Їх практичне призначення передбачає переміщення у просторі. Тому вилучення мобільного предмету із середовища побутування, за умов фіксації інформації про історію його побутування, не позначається на автентичності самого предмета. Стаціонарні об'єкти пов'язані із конкретним природно-антропогенним середовищем, тому, специфіка нерухомих пам'яток полягає у їхньому *зв'язку із оточуючим середовищем* [11, 17, 22].

Дослідник Л.В. Прибєга [16, 17] розглядав історичне середовище як «систему взаємозв'язків об'єкта історико-культурної спадщини з довкіллям, узятих у комплексі явищ життєдіяльності людини». На нашу думку, доцільним є впроваджене поняття генетичного історично-обумовленого середовища – обмеженої частини простору навколо пам'ятки (групи пам'яток), яке вже було сформоване до створення пам'ятки (наприклад, історична забудова), або утворює із нею певну ідейну єдність (наприклад, ансамбль). Подальші зміни генетичного середовища впливають на автентичність пам'ятки. Проте, більшою мірою на нерукому пам'ятку впливає вилучення її із власного середовища.

Із вилученням нерухомої пам'ятки із топографічно визначеного середовища, вона перестає бути нерухомою (виняток можуть становити пам'ятки типу Абу-Сімбел (при будівництві Асуанської греблі в Єгипті комплекс пам'яток Абу-Сімбел був в період із 1964 до 1968 р. повністю перенесений на нове місце, подібне до генетичного і продовжує функціонувати як нерухома пам'ятка).

Матеріальні об'єкти, що є мобільними за своєю сутністю (наприклад, військова техніка), можуть використовуватися як нерухомі пам'ятки (пам'ятники на честь історичних подій). Рухомі пам'ятки, що складають внутрішнє середовище нерухомої пам'ятки (наприклад, меблі) є її складовими та не можуть бути віднесені до рухомих пам'яток, хоча потенційно, можуть стати частиною музейного зібрання.

Отже, розподіл пам'яток на рухомі та нерухомі безпосередньо пов'язаний із автентичністю, що проявляється у онтологічному зв'язку пам'ятки з історико-культурною дійсністю, яку вона покликана відображати.

Виходячи із сутнісних характеристик, при класифікації нерухомих пам'яток необхідно брати до уваги їх *територіально-топографічний принцип*. Його покладено в основу класифікації об'єктів *архітектурно-містобудівної спадщини* Л.В. Прибеги [17, с. 297], відповідно до якої виокремлюються наступні типи пам'яток:

1. особні пам'ятки;
2. ансамблі та комплекси;
3. територіальні утворення.

Уточнивши та доповнивши законодавчу [6] класифікацію та класифікаційну модель Л.В. Прибеги, виокремимо наступні класифікаційні одиниці *нерухомої історико-культурної спадщини* в цілому:

1. окремі пам'ятки та визначні місця;
2. комплекси (ансамблі) пам'яток;
3. історико-культурні ареали, ландшафти;
4. історико-культурні населені місця.

Окремі пам'ятки та визначні місця представлені топографічно визначеними окремими стаціонарними об'єктами та територіями (найменша структурна класифікаційна одиниця нерухомої історико-культурної спадщини). *Комплекси (ансамблі) пам'яток* – це топографічно визначені сукупності стаціонарних об'єктів, що утворюють єдине ціле з утилітарної, мистецької, виробничої, оборонної, побутової тощо точки зору. *Історико-культурні ареали* – топографічно визначені сукупності комплексів (ансамблів) пам'яток, в основі яких лежить традиційний характер історико-культурного природно-антропогенного середовища (успадкована від попередніх поколінь історично сформована об'ємно-просторова структура певної території). *Історико-культурний ландшафт* являє собою топографічно визначене традиційне природне «тло», що «супроводжує» процес просторового освоєння людьми світу. *Історико-культурні населені місця* – це території, представлені кількома історико-культурними ареалами та ландшафтами, що утворюють населений пункт. Наведена класифікація поширюється також на руїни давніх міст, археологічні об'єкти різного характеру тощо. Дана класифікація може бути використана на практиці, сприяючи комплексному збереженню нерухомих історико-культурних пам'яток.

Відповідно до загальноновизнаної класифікації [15], за видами [6] нерухомі пам'ятки розподіляються на:

1. археологічні;
2. історичні;
3. об'єкти монументального мистецтва;
4. об'єкти архітектури;
5. об'єкти містобудування;
6. об'єкти садово-паркового мистецтва;
7. ландшафтні;
8. об'єкти науки і техніки.

Деякі вчені пропонують окремо виділити в рамках наведеної класифікації некрополістичні об'єкти культурної спадщини [10]. На жаль, ця класифікація так міцно укорінилася у науковий обіг, що дослідники не помічають її недоліків. Справа у тому, що один і той же об'єкт одночасно належить до кількох видів. Наприклад, Софія Київська є пам'яткою археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, містобудування, науки і техніки, та – за умови доповнення законодавчої класифікації – також некрополістичним об'єктом культурної спадщини. Більше того, крім наукової безплідності ця законодавча класифікація таїть у собі небезпеки практичного характеру. Захисту має підлягати не одиначна пам'ятка, а середовище. Це створює сприятливі умови для порушення обмежень щодо будівельних робіт у охоронних зонах, що можна спостерігати на прикладі тієї ж Софії Київської, Києво-Печерської Лаври тощо.

До цього часу рухомі пам'ятки не були класифіковані. Складність полягала у значній різноманітності мобільних об'єктів. Специфіка рухомих пам'яток робить можливим їх акумулювання відповідними інституціями, а саме: музеями, архівами та бібліотеками. Тому, доцільно розподілити рухомі пам'ятки на музейні, архівні та бібліотечні. Пам'ятки, що не належать до вказаних інституцій є просто рухомими пам'ятками.

У підсумку запропонуємо наступні визначення досліджуваних понять. *Нерухомі пам'ятки* – це автентичні джерела соціально значимої історико-культурної інформації, представлені топографічно визначеними фрагментами актуального оточуючого простору, що відображають процес просторового матеріально-духовного освоєння людиною природного середовища. *Рухомі пам'ятки* – це автентичні джерела соціально значимої історико-культурної інформації, представлені мобільними об'єктами, що відображають процес матеріально-духовного освоєння людьми світу.

Музейна пам'ятка – це рухома пам'ятка, яка являє собою вилучений із системи звичних відношень мобільний або стаціонарний за первинним призначенням об'єкт (придатний для тривалого зберігання), включений до музейної комунікації.

Архівна пам'ятка – це *документ*, що перестав виконувати свою основну соціальну функцію, пов'язану із офіційно-діловою комунікацією, для якої був створений, та виступає як джерело соціально значимої історико-культурної інформації в складі архівного зібрання.

Бібліотечні пам'ятки являють собою, рукописні книги, видання та колекції видань [2], якими традиційно комплектується бібліотека, що виступають в якості джерел соціально значимої інформації, необхідної для позитивного перебігу історико-культурного процесу та функціонують у мужах бібліотечного зібрання. До бібліотечних пам'яток належать: книжкові пам'ятки (комплекси рукописних книг і стародруків (приблизно до 1830-х років), а також видатних в історико-культурному відношенні рідкісних і цінних видань більш пізніх періодів, що виділяються, зокрема, у бібліотеках для особливого зберігання й використання [12]), брошури, зразки періодичних видань, що мають історико-культурну цінність тощо.

Основними актуальними напрямками соціокультурного використання пам'яток є джерельно-науковий, освітньо-виховний, ідеологічний, рекреаційно-дозвіллевий. За результатами аналізу змісту вказаних напрямів, з'ясовано [20], що на сучасному етапі необхідно інтенсифікувати освітньо-виховний і джерельно-науковий напрями використання музейних пам'яток, посилити роль музейних історико-культурних цінностей у формуванні історичної пам'яті українського народу, культурної консолідації суспільства, здійсненні державної політики у сфері національної безпеки. Ефективне ідеологічне використання музейних пам'яток сприятиме підвищенню стійкості українських громадян до негативних зовнішніх інформаційних впливів (наприклад, під час інформаційних воєн). Сутність рекреаційно-дозвіллевого напрямку використання музейних історико-культурних цінностей полягає у формуванні й задоволенні у відвідувачів духовних потреб вищого порядку, а не банальній розвазі музейної публіки заради комерційної вигоди.

Наука, досліджуючи об'єктивну реальність, утворює системи та підсистеми наукового знання відповідно до об'єктивних зв'язків між явищами дійсності. Зв'язки між явищами дійсності розкривають категорії одиничного, особливого та загального. Зазначені категорії відображають процес пізнання, коли рух думки проходить шлях від одиничного до особливого, а потім – загального. Одиничне (окреме, індивідуальне) – це конкретний предмет, обмежений у просторі та часі; загальне – це спільна, абстрагована від одиничних і особливих явищ властивість, на основі якої ці явища об'єднуються в клас, вид, рід (абстрактно-загальне); закон єдності у багатоманітні, дозволяє об'єднати розрізнені явища, що мають спільні загальні риси, в систему (конкретно-загальне). Загальне – це сутність, яка відрізняє себе в різних відношеннях. Особливе – це єдність одиничного й загального, відображення специфіки явищ зі спільною сутністю.

Наведені особливості наукового пізнання відображаються у структуруванні науки. Категорії загального відповідають об'єкти наук, особливого – предметам. Галузь знань, що інтегрує наукові дисципліни зі спільним об'єктом може бути означене як метанаука.

Окрім інтеграції знань в межах об'єкту дослідження, спостерігається протилежний процес – диференціація – розмежування наукових галузей зі спільним об'єктом відповідно до специфічних предметів. Зрештою, метанауки здійснюють інтегруючий і синхронізуючий вплив на дисципліни, що дозволяє узагальнити наукову інформацію, накопичену в результаті дослідження предметів, а також дозволяє чіткіше визначити предмети наукових дисциплін. Прикладами метанауки є документознавство, книгознавство, історичне джерелознавство, історична наука, культурологія тощо. Зазначимо, що науки, що є складовими метанаук, не втрачають самостійності, а навпаки, набувають об'єктно-предметної чіткості.

Класифікація матеріальних історико-культурних цінностей є відображенням руху від одиничного до особливого й від особливого до загального. Тому, вона має слугувати за основу структурування пам'яткознавчих дисциплін.

Таким чином, пам'яткознавство можна розглядати як метанауку, що досліджує матеріальну історико-культурну пам'ятку як узагальнююче поняття відповідного соціокультурного явища, представленого різноманіттям історико-культурних цінностей. Пам'яткознавство, виходячи із його гносеологічної сфери, доцільно віднести до культурологічного знання.

При визначенні предмету пам'яткознавчих дисциплін, як правило, виокремлюються, принаймні, чотири підходи:

1. інституційний (предметом виступає інституція, яка акумулює пам'ятки);
2. предметний (предмет – це той чи інший різновид пам'яток);
3. культурологічний, коли у центрі уваги дослідників опиняється специфічне ставлення людини до дійсності, що проявляється у відборі, збереженні та використанні предметів як джерел історичної пам'яті.
4. галузевий (як предмет дисципліни розглядається сфера суспільної діяльності, пов'язана зі збереженням та соціокультурним використанням історико-культурних цінностей);

Перші три підходи відображають одну із сторін предмету пам'яткознавчої дисципліни, а четвертий – узагальнює їх.

Враховуючи наведене, можна виділити наступні пам'яткознавчі науки: пам'яткознавство нерухомих пам'яток, архівне пам'яткознавство, бібліотечне пам'яткознавство та музеєзнавство (музеологія).

Пам'яткознавство нерухомих пам'яток – це наукова дисципліна, що досліджує галузь людської діяльності, на яку суспільством покладено функцію

забезпечення процесу опредметнення та розпредметнення історичної пам'яті на основі збереження й використання нерухомих історико-культурних пам'яток.

У межах цієї дисципліни розробляються теоретичні засади виявлення, дослідження, збереження, обліку, інформаційного використання нерухомих історико-культурних цінностей і державного управління в галузі охорони та використання нерухомих пам'яток.

Музеєзнавство (музеологія) – це наукова дисципліна, що досліджує діяльність зі збереження рухомих пам'яток у музеях та їхньому загальному та специфічно музейному комунікативному використанню як джерел історичної пам'яті.

Архівне пам'яткознавство – це наукова дисципліна, що досліджує різновид суспільної діяльність у процесі збереження та комунікативного використання документів, що є джерелами історико-культурної інформації, зокрема, в межах архівної практики.

Бібліотечне пам'яткознавство – це наукова дисципліна, що досліджує процеси виявлення у бібліотечних фондах цінних з історико-культурної точки зору видань і рукописних книг, організації їхнього зберігання та використання як специфічних джерел інформації.

Отже, з огляду на вище сказане: диференціаційно-інтеграційні процеси в науці визначаються гносеологічними областями наукових дисциплін. Відтак класифікація пам'яткознавчих дисциплін зумовлена природною класифікацією пам'яток. Така постановка питання остаточно розв'язує одну із фундаментальних проблем пам'яткознавства, пов'язану із визначенням його об'єкта і предмета. Необхідно розрізнити пам'яткознавство як мета-науку та пам'яткознавство, стрижнем гносеологічної сфери якої є нерухомі пам'ятки. Мова йде не про кілька визначень поняття «пам'яткознавство», а про різні поняття що позначаються одним і тим самим нотатом. Для зручності, слово «пам'яткознавство» можна використовувати виключно щодо мета-науки. Notion «пам'яткознавство нерухомих пам'яток» позначатиме науку про нерухомі історико-культурні цінності. Ця дисципліна, поряд із архівним та бібліотечним пам'яткознавством, а також музеєзнавством належить до пам'яткознавчих (спеціальних пам'яткознавчих) дисциплін.

Пам'яткознавство вже давно пройшло свій «пелюшковий» період. Конституювання, його в реальності (принаймні в Україні) завершилося вже двадцять-тридцять років тому. Процес становлення пам'яткознавства як окремої наукової галузі якщо, на сьогодні, ще й триває, то виключно у головах учених, які занадто глибоко занурилися у теоретичні дослідження.

Говорячи про перспективи подальших досліджень, зазвичай, звертають увагу на те, що необхідно й надалі поглиблювати поставлену в дослідженні проблему. Натомість, в даному випадку треба наголосити на тому, що найбільш

загальні, фундаментальні поняття пам'яткознавства вже достатньо розроблені. Запропоновані автором статті визначення понять (зокрема, «пам'ятка», «рухома пам'ятка», «нерухома пам'ятка», «музейна пам'ятка», «архівна пам'ятка», «бібліотечна пам'ятка» та ін.) активно апробувалися протягом останніх восьми років на різноманітних конференціях, були неодноразово оприлюднені у науковій фаховій періодиці, опубліковані у монографії [18, с. 111–114], входили до наукових положень, що виносилися на захист кандидатської дисертації, успішно захищеної в 2011 р. [19]. За цей час, науковим співтовариством не були висловлено принципів зауважень до запропонованих визначень, не були висунуті й альтернативні дефініції, які б входили у суперечність із запропонованими. Отже, можна було б поставити питання про загальне визнання базових понять пам'яткознавства, введених до наукового обігу автором статті.

Зрештою, перспективними є пам'яткознавчі дослідження, що мають на меті вирішення конкретних практичних проблем, а саме: обґрунтування престижності професії пам'яткознавця (в широкому сенсі), пожвавлення наукового, просвітницького та ідеологічного використання історико-культурних цінностей, їхньої експертизи та грошової оцінки, створення ефективної системи збереження пам'яток, в тому числі їхнього фізичного захисту від викрадення, знищення й пошкодження. Особливо гостро проблема охорони від знищення і пошкодження стоїть щодо нерухомих об'єктів, що мають історико-культурну цінність.

Джерела та література

1. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні [Текст] / В. І. Акуленко. – К., 1991. – 193 с.
2. Библиотечное дело: Терминологический словарь [Текст] / Сост. : И. М. Сулова, Л. Н. Уланова; Редкол. : Н. С. Карташова (отв. ред.) и др. – М., 1986. – 224 с.
3. Боярский П. В. Теоретические основы памятниковедения (постановка проблемы) [Текст] / П. В. Боярский // Памятниковедение. Теория, методология, практика: Сб. науч. тр. / Министерство культуры РСФСР, НИИ культуры. – М., 1986. – С. 8–31.
4. Гріфен Л. О. Пам'ятка техніки як феномен історії і культури [Текст] / Л. О. Гріфен // Праці Центру пам'яткознавства. – 20008. – Вип. 14. – С. 40–52.
5. Гріфен Л. О., Константинов В. О. Український технічний музей [Текст] / Л. О. Гріфен, В. О. Константинов ; Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК. – Ніжин, 2008. – 172 с.
6. Закон України «Про охорону культурної спадщини» [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>. – Дата звернення : 02.10.13.
7. Заремба С. З. Нариси з історії українського пам'яткознавства [Текст] / С. З. Заремба. – К. : Арагта, 2002. – 204 с.
8. Заремба С. З. Пам'яткознавство України: історія і сучасність [Текст] / С. З. Заремба // Праці Центру пам'яткознавства. –1992. – Вип. 1. – С. 5–24.
9. Заремба С. З. Українське пам'яткознавство: історія, теорія, сучасність [Текст] / С. З. Заремба. – К., 1995. – 289 с.
10. Зозуля С. Ю. Створення реєстру некрополістичних пам'яток України [Текст] / С. Ю. Зозуля // Праці Центру пам'яткознавства. –2006 –Вип. 10. – С. 205–223.
11. Игнаткин И. А. Охрана памятников истории и культуры [Текст] / И. А. Игнаткин. – К., 1990. – 223 с.

12. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах [Текст] / Г. І. Ковальчук. – К., 2004. – 644 с.
13. Кот С. І. Загальні питання висвітлення пам'яток [Текст] / С. І. Кот // Актуальні питання виявлення і дослідження пам'яток історії та культури (на матеріалах Зводу пам'яток історії та культури України). – К., 1999. – 301 с. – Частина перша. – С. 18–70.
14. Кот С. І. Теоретичні проблеми пам'ятокознавства [Текст] / С. І. Кот // Пам'ятокознавчі студії в Україні: теорія і практика. – К., 2007. – С. 4–64.
15. Пам'ятокознавчі студії в Україні: теорія і практика [текст] / С. І. Кот., В. О. Горбик, Г. Г. Денисенко [та ін.]. – К., 2007. – 336 с.
16. Прибега Л. В. До питання термінологічних визначень у пам'ятоохоронній методичці [Текст] / Л. В. Прибега // Праці Центру пам'ятокознавства. – 2003. – Вип. 5. – С. 18–32.
17. Прибега Л. В. Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини України: методологічний аспект [Текст] / Л. В. Прибега. – К., 2009. – 304 с.
18. Руденко С. Б. Музейна пам'ятка : соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей : монографія [Текст] / С. Б. Руденко. – К., 2012. – 120 с. // Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського ; Ресурси ; Наукова електронна бібліотека : веб-сайт [стара версія] ; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=VFEIR&P21DBN=VFEIR&Z21ID=&Image_file_name=DOC%2FRE000224.PDF&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1. – Дата звернення : 19.09.13.
19. Руденко С. Б. Музейна пам'ятка : соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата культурології : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури» [Текст] / С. Б. Руденко. – К., 2011. – 16 с. // Руденко Сергій Борисович [Електронний ресурс] EX.UA : Сервіс зберігання інформації : Веб-сайт. – 11RSBKC.doc. – 178 кб. – Режим доступу : <http://www.ex.ua/view/15944575>. – Дата звернення : 02.10.13.
20. Руденко С. Б. Про можливості соціокультурного використання музейних пам'яток у сучасних умовах [Текст] / С. Б. Руденко // Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2012. – Вип. 3. – С. 79–84.
21. Руденко С. Б. Про фундаментальні засади пам'ятокознавства [Текст] / С. Б. Руденко // Праці Центру пам'ятокознавства. – 2008. – Вип. 14. – С. 18–40.
22. Руденко С. Б. Терміносистема пам'ятокознавства : уточнення дефініцій [Текст] / С. Б. Руденко // Праці Центру пам'ятокознавства. – 2006. – Вип. 9. – С. 213–225.
23. Руденко С. Б. Формування системи наукових знань про матеріальну історико-культурну пам'ятку як соціокультурний феномен (сер. 80-х рр. XX ст. – початок XXI ст.) [Текст] / С. Б. Руденко // Актуальні питання історії науки і техніки : Матеріали 8-ї Всеукраїнської наукової конференції, м. Очаків, 17-19 жовтня 2009 р. – К., 2009. – С. 254–256.

Rudenko S.B. About the concept of «heritology» and «heritology disciplines»

In the theory of cultural heritage felt the process of stagnation. Fogginess of basic concepts confuses the practice. Thus, the subject of the article is extremely important.

As a result of nine years of research, S.B. Rudenko solved to major theoretical issues of heritology. Elaborated scientific positions were actively tested in publications, conferences etc. Ukrainian and post-soviet scientific community doesn't expressed fundamental comments on the proposed concepts, also doesn't made alternative definitions that have entered into conflict with the proposed. Thus, we can said about general acceptance of the scientific views of Rudenko S.B. at least in Ukraine. The author expresses the hope that scientists representing other regions of the world will pay attention to his work and express their reasoned opinion.

Key words: heritology, monumentology, heritology disciplines, museology, archival heritology, librarian heritology, «values of culture and history, «relics of the past, museum values, archival values, librarian values.

Руденко С.Б. О понятиях «памятниковедение и памятниковедческие дисциплины»

На современном этапе памятниковеды демонстрируют невиданную продуктивность схоластических исследований, которые, в большинстве случаев, являются коллекционированием изречений других авторов, либо дополнением этих коллекций каким-нибудь новым «теоретическим подходом». В итоге, наблюдается прогрессирующий разрыв между теорией и практикой памятниковедения.

С.Б. Руденко на протяжении девяти лет вел работу по согласованию теории с реальностью, исследуя такие фундаментальные понятия как «памятник», «движимый памятник», «недвижимый памятник», «музейный памятник», «архивный памятник», «библиотечный памятник». Результаты исследований были активно распространены в рамках научной коммуникации. Поскольку от украинского научного сообщества не поступило принципиальных замечаний – можно говорить о признании парадигмы С.Б.Руденко.

Ключевые слова: памятник, историко-культурные ценности, памятниковедение, памятниковедческие дисциплины, музееведение, музеология, архивное памятниковедение, библиотечное памятниковедение, музейный памятник, архивный памятник, библиотечный памятник.

Подано до друку: 26.08.2014 р.

УДК 26.00.05

В.А. ГНЕРА

Аналіз використання дистанційно пілотованих літаючих апаратів у археологічних дослідженнях

У статті розглянута можливість застосування дистанційно пілотованих літаючих апаратів (квадрокоптера) для дослідження історичних і археологічних пам'яток. Розглянуті технічні параметри дистанційно пілотованих літаючих апаратів та їх використання для аерофотознімків із подальшим створенням ортофотоплану та цифрової моделі рельєфу. На прикладі аерофотознімків залишків давньоруських храмів обґрунтована перспективність застосування квадрокоптера.

Ключові слова: ДЗЗ (дистанційне зондування Землі), космічна зйомка, аерофотозйомка, БПЛА (безпілотний літаючий апарат), МБПЛА (малий безпілотний літаючий апарат), квадрокоптер, мультикоптер, ортофотоплан, аерофотознімок, залишки фундаментів, дистанційні методи дослідження, музеєфікація.

Земля України постійно піддаються сильному антропогенному впливу: промислова та житлова забудова, тригаційне й транспортне будівництво – це істотно впливає на стан відомих і ще не виявлених археологічних пам'яток. Останнім часом завдяки стрімкому розвитку науки та техніки з'являється дедалі більше можливостей фіксувати й аналізувати антропогенні зміни на території України. В сучасній археології використовується все більше новітніх засобів – технології та прилади походять, в основному, з геодезії (тахеометри, лазерні сканери та високоточні GPS-приймачі). Але дуже часто, особливо при масштабних розкопках, з'являється необхідність поглянути на це все в цілому, для розуміння загальної картини.

Для цих цілей в аерофотозйомці існує кілька засобів ДЗЗ (дистанційне зондування Землі):